

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҲ

Илимий-методикалық журнал

№ 1/1 2025

2025

«АТРОФ МУҲИТНИ
АСРАШ ВА «ЯШИЛ»
ИҚТИСОДИЁТ
ЙИЛИ

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2025

1-сан

*Ўзбекистон Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғууалық берилген.*

Нөкис

1-сан 2025

январь

Шөлкемлестіріушілер:

*Қарақалтақстан Республикасы Халық билімлендириу Министрлігін,
ӨЗПИИИ Қарақалтақстан филиалы*

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Сабит НУРЖАНОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Захия НАРИМБЕТОВА
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Хушбоқ НОРБҰТАЕВ
Сапардурды АБАЕВ	Дилшад МАНСУРОВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Алишер НАРМАНОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Ойниса МУСУРМОНОВА
Мавлюда АЧИЛОВА	Уролбой МИРСАНОВ
Азизжан АБДАЗИМОВ	Сафо МАТЧОН
Шухрат АБДУЛЛАЕВ	Шукурулло МАРДОНОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Абдулхамид МИРЗАЕВ
Мансурбек ОНГАРОВ	Камаладин МАТЯКУБОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Барлықбай ПРЕНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Қалыбай ПРИМБЕТОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Раъно ОРИПОВА
Марифжон АХМЕДОВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Гүлзабира БАБАШЕВА	Норим РАХМАНОВ
Гүлжахан АЛДЖАНОВА	Муқаддас РАХМАНОВА
Умида БАҲАДИРОВА	Светлана СМЕРНОВА (Москва, Россия)
Фархад БАБАШЕВ	Тажибай САПАРБАЕВ
Ботир БОЙМЕТОВ	Феруза САПАЕВА
Гүлзода БОЙМУРОДОВА	Мухаббат САЛАЕВА
Шахло БОТИРОВА	Шухрат ТАЖИБАЕВ
Комил ГУЛЯМОВ	Қахқор ТУРСУНОВ
Маманазар ДЖУМАЕВ	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Аскар ДЖУМАШЕВ	Нурзода ТОШЕВА
Дилдора ДАВРОНОВА	Қуанишбек ТУРЕКЕЕВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Тажибай УТЕБАЕВ
Алишер ЖУМАНОВ	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Холбой ИБРАГИМОВ	Амангелди КАМАЛОВ
Шохида ИСТАМОВА	Тажикал КУДАЙБЕРГЕНОВА
Умида ИБРАГИМОВА	Ризамат ШОДИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз,Қазақстан)	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Азамат КАМАЛОВ	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Джавдод ПУЛАТОВ	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Пердебай НАЖИМОВ	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Асқарбай НИЯЗОВ	Гулрухсор ЭРГАСHEBA
	Гавхар ЭШЧАНОВА
	Қонысбай ЮСУПОВ

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ АДЕБИЯТ

Kaziyeva T.T. Tilshunoslik germinevtikasi va tarjimaning lingvomadaniy muammolari	6
Djurakulova G.Sh. Taqdimot tayyorlash san'ati: ilm, ijod va amaliy samaradorlik	12
Shodmonqulova D. Fonetika va grafika asoslarini o'rganish xususiyatlari	15
Хамидова С. Методика развития межкультурной компетентности студентов средствами лингвистических ресурсов	21
Кабулов С.Т. Методы и приемы развития устной речи	27
Джураева Н.М., Лапчук К.П. Сравнение о проблеме «отцов и детей» во времена Ивана Сергеевича Тургенева и в современном мире	37
Джураева Н.М., Рахимова Ш.Н. Мотив смерти как возвращение к начальному состоянию (на материале «Человек в футляре»)	41
Sadiyeva Sh.K. Intertextuality in Shakespeare: Borrowing, Reinventing and Inspiring	48
Normakhmatova F.R. Code-switching in multilingual classrooms: a tool for language learning and teaching	53

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Sherimbetova Z.Sh. Talabalarin o'qiw panlerin o'zlestirivinde qollanilatugin trening dasturlerinin ahamiyeti	60
Umarova Z.A. Umumta'lim maktablarida pedagogik konfliktlarni bartaraf etish strategiyalari va mexanizmlari	66
Ортиқова Д.Б. Таълим-тарбия жараёнида талабаларнинг ўқув билиш фаолиятини фаоллаштириш бўйича илгор хорижий тажрибалар	71
Oripova N.H., Meylieva M.B. Axloqiy qadriyatlarining tarixiy ildizlari	82
Ирисбоева Ё.Ў. Педагогик таълимда технологик ёндашувнинг зарурий аҳамияти	86
Nurmamotov R.A. Innovatsion ta'lim vositalari asosida texnologiya fani o'qituvchilarining raqamli kompetensini rivojlantirishdagi o'rni	93
Abdullaev S.A. Adekvat adaptivlik tushunchalarining mazmuni va mohiyati	99
Ismoilova M. Kasbiy ta'lim tashkilotlari rahbarlarida boshqaruv kompetentsiyasi	103
Mamayusupova M.Q. Umumiy o'rta ta'lim tashkilotlari faoliyati samaradorligini ta'minlashning boshqaruv nazariyasi rivojlanish davrlari	109
Хидиров У.Д. Профессионал таълим муассасаларида ўқув амалиётини тапшил этишнинг услубий-дидактик асослари	116
Pulatov B.J. Maxsus fanlarni o'qitishda pedagogik faoliyatni maqsadga yonaltirilganligi	125
Ibragimov B.B. Oliy ta'lim talabalariga pedagogika fanlarini sinxron-asinxron o'qitishning afzalliklari	131
Ismoilova M. Kasbiy ta'lim tashkilotlarida xoriжий тажрибалар асосида рақобатбардор кадрлар тайёрлаш	137
Исмадиёров А.А. Инновацион таълим муҳитида мобил мутахассис тайёрлашга йўналтирилган илмий-назарий ёндашувлар	147
Xujayarova N.S. Pedagoglarni inklyuziv ta'lim muhitini loyihalashga tayyorlash mexanizmlari	154
Boranbayeva K.B. O'quv-materiallari ahamiyatining ilmiy-metodik adabiyotlarda yoritilishi	159
Muradova D.D. O'quchilar shaxsiy faoliyatini shakllantirishning pedagogik xususiyatlari	168
Jurayeva N.Sh. Bo'lajak o'qituvchilarning nutqiy savodxonlik kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasi	175
Usmonova M.S., Otajonova S. Biologiyani o'qitishda o'quvchi-yoshlarda ekologik tarbiya va ekologik madaniyatni shakllantirish	179
Камилова Ф.М. Значение электронной педагогики в современном образовательном процессе	185

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХЫЙЛЫҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Каримов Р.А. Тарихий география фанини ўқитишнинг ҳозирги замон ҳолати таҳлили	192
--	-----

G'uzarov O'U. Burhoniddin an-Nasafiy ta'limotida axloqiy qadriyatlarning zamonaviy talqini	200
Мавлонов Дж.У. Тарих дарсларини замонавий педагогик технологиялар асосида ўқитишнинг дидактик асослари	207
Rahmonqulova Z.N. The interplay of iris murdoch's novels and existential philosophy: a study of morality, freedom, and the human condition	215

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Niyazimbetova N., Kamalov A.B. Maktablarda fizikani o'qitishda namoyish tajribalarining ahamiyati	221
Qushmurotov U.I. Oliy matematikadan tezaurusli yondashuv asosida amaliy mashg'ulotni tashkillashtirish	227
Азимов А.Т., Рахимов А.М. Фанни ўзлаштиришда чизмасиз тестлар ўрни	231
Tillashayxova M.A. San'at va madaniyat institutining ta'lim jarayonida sun'iy intellekt va neyron tarmoqlarni qo'llash	235
Бекназарова З.Ф. Физика ўқитиш жараёнида муҳандислик йўналиши талабаларини касбий компетентлигини шакллантириш методикаси	241
Мамадалиев К.Р. Электрон ўқув қўлланмалар яратишнинг асосий воситалари ва уларни яратишга қўйиладиган умумий талаблар	248
Bozorgov A.A. Vizual dasturlashga oid platformalar va ularning imkoniyatlari	257
Jo'rayev O.I. Amaliy mashg'ulotlarda VR texnologiyalardan foydalanishning pedagogik aspektlari	264
Ochilova Z.Sh. Majburiy fanlarni o'qitishda raqamli ta'lim texnologiyasidan foydalanishning hozirgi holati	272
Omonov Q.K. Me'moriy arka elementlarining geometrik asoslarini bajarish usullari	280
Omonov Q.K. Me'moriy obidalar gumbazlarning uch o'lchamli ko'rinishlarini tasvirlash usullari	286
Хакимова М.Ў. Техника олий таълим муассасарида муҳандислик графикаси фанини инновацион технологиялар асосида таъкил этишнинг самарали мотивацион механизми шакллантириш асослари	293

БАСЛАЎШИ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТЎРБИЯ

Исроилова Р. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda xorijiy tajribalar va ularni ommlashtirish	297
Jabborova O.M. Boshlang'ich ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanishning zaruriyati	304
Tilavova S.B. STEAM yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining ekologik kompetentligini rivojlantirish metodlari	308
Kuchkinov A.Yu. Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini ekopedagogik steam-yondashuvli ta'limga tayyorlash	313
Mustarova D.E. STEAM ta'limi: boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining ekologik kompetentligi	319
Oripova N.H., Egamberdieva M.Sh. Bo'lajak tarbiyachilarning ijodkorlik va kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari	323
Xalilova H.M. Neonologik yondashuvning boshlang'ich ta'limdagi o'rni va uning tarbiya darslariga ta'siri	328
Xolmatova F.B. Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda xalq og'zaki ijodining o'rni	333
Oripova N.H., Bo'riyeva T.A. Kichik tajribalar asosida bolalarda tabiatga oid tadqiqiy- ijodiy ko'nikmalarni shakllantirish metodikasi	337
Tosheva N.T., Xudoyqulova R.A. Nutqi to'liq rivojlanmagan bolalarning fonetik-fonomatik nutq buzilishlarida logopedik usullarni qo'llash va nutqining gramatik tuzilishini o'rganish	342
Tosheva N.T., Sayidova R.S. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirishda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari	352
Tosheva N.T., Abdullayev J.A. O'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim- tarbiya jarayonini tashkil etishning samarali usullari	358

Tosheva N.T., Qoryog'diyeva A.Sh. Maktabgacha ta'lim tashkilotida ertaklarni sahnalashtirish orqali 6-7 yoshli bolalarda ma'naviy-axloqiy sifatlarni tarkib toptirish metodikasi	366
Tosheva N.T., Baqoyeva M.T. O'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan o'quv-biluv jarayonini tashkil etishda qo'llaniladigan interfaol metodlarning pedagogik va psixologik ahamiyati	374
Mavlonov N.Sh., Maxamadaliyeva E.R. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida direktor o'rinbosarlarining menejerlik ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy asoslari	385
Xakimov A.S. Davlat xususiy sherikchilikdagi maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarish va ta'limiy faoliyatini muvofiqlashtirish	390
Boymurodova M.G'. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni xalq marosimlari vositasida tabiat bilan tanishtirish yo'llari	396
Matyakubova N. A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini PIRLS xalqaro baholash sinovlariga asoslangan o'qish savodligini baholashda discovery learning modeli misolida	404
Муминова М.Ю. Булажак мактабгача таълим тарбиячи-педагогларида она (Ўзбек) тили ўқитишнинг ўқув дидактик таъминоти	412
Qurbonova S.S. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq o'stirishning metodik shartlari	420
Soliyev E.R. Yangilangan ta'lim kontekstida bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining innovatsion faoliyatga tayyorlash metodikasi	425
Parmanova N. Redjio pedagogikasi asosida 6-7 yoshli bolalarda kommunikativ kompensatsiyani shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari	432
O'rinova Yu.T. Nutq sur'ati- rivojlanishning buzilishlari	437
Kurbanova Z.J. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan korreksion ish	443
Umirzoqova M.M. Bo'lajak maktabgacha ta'lim tarbiyachi pedagoglarini kasbiy tayyorlashda multimediali o'quv majmualarini loyihalash	456
Masharipova U.A. Ona tili o'qitish jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini innovatsion faoliyatga metodik tayyorgarligini takomillashtirish	460
Djanpeisova G., Makhmudova S. Modeling methods in the development of logical and mathematical thinking of preschool children	466
Nazarova N.R. Ai and early literacy: building strong foundations	471

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Даўлетмуратова М.Б. Қарақалпақ миллий кийимлериниң түрлери ҳәм тигилиу технологиясы	478
Ibragimov BM. "Sibelius" nota muharririda taktilar va takt pauzalar bilan ishlash metodikasi	486
Shermatova X. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarini mustaqil bilimlarini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanishning pedagogik shartlari	490

СОЦИАЛЛЫҚ ПЕДАГОГИКА

Muhammadiyeva M.M. Ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishning didaktik imkoniyatlari	496
Mamatova U.Z. Talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishda asana platformasidan foydalanish	501
Berdiyeva G.Sh. Bo'lajak o'qituvchilarda qadriyatli muloqot madaniyatini shakllantirish zarurati	508
Abdiraxmonov A.I. O'zbekistonda pedagog xodimlarning malakasini oshirish tizimi muammo va yechimlari	514
Тожибоев М.Н. Педагогик тафаккурни ривожлантириш воситасида талабаларни инклюзив таълимга тайёрлаш методикаси (логопедия таълим йўналиши мисолида)	521
Rahmatov R.G'. O'smirlik davrida kasb tanlashning individual psixologik shartlari	527

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Paraxatova A.T. Yuqori malakali sportchilarning ratsional ovqatlanishiga qo'yiladigan zamonaviy fiziologik talablar	535
Xudayberdiyeva N.A. Jismoniy tarbiya va sport sohasida ayollarni ommaviy sportga keng jalb qilishning ahamiyatli tomonlari	540
Турсунов Ҳ.О. Роль активного замаха рук, головы и туловища снизу-вверх в обеспечении высоты вертикального прыжка с места у волейболистов	544
Мусаева А. Профилактика травматизма у юных гимнасток на фоне усталости	549

ПЕДАГОГИК ТАФАККУРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВОСИТАСИДА ТАЛАБАЛАРНИ ИНКЛЮЗИВ ТАЪЛИМГА ТАЙЁРЛАШ МЕТОДИКАСИ (ЛОГОПЕДИЯ ТАЪЛИМ ЙЎНАЛИШИ МИСОЛИДА)

Тожибоев М.Н.

Психология кафедраси катта ўқитувчиси

Таянч сўзлар: хусусият, нуқсон, ёрдам, инклюзив таълим, эҳтиёж, тафаккур, қобилият, операция, фаолият, муносабат.

Ключевые слова: характеристика, дефект, помощь, инклюзивное образование, потребность, мышление, способность, действие, деятельность, отношение.

Key words: characteristics, defect, assistance, inclusive education, need, thinking, ability, action, activity, attitude.

РЕЗЮМЕ:

Тафаккур педагогик фаолиятнинг турли қисмларига киради, шунинг учун унинг мазмуни талабанинг ҳаракати ва интиқосига айланади. Педагогик тафаккурнинг хилма-хиллиги ўқитувчидан маълум маҳорат ва маданиятни талаб қилади. Таълим муассасаларида нуқсонли болаларга таълим-тарбия бериш, оилада ногирон фарзандни тарбиялашнинг психологик ва педагогик хусусиятлари, уларнинг нуқсонларини коррекциялаш ва инклюзив таълим муаммолари оилада тарбияланадиган ҳар қандай ҳолатдаги бола тарбиясидаги муаммо ва масалалар нисоятда муҳим ҳисобланади. Мақолада педагогик тафаккурни ривожлантириш воситасида талабаларни инклюзив таълимга тайёрлаш методикаси, талабаларнинг бола шахсига педагогик таъсир кўрсатишнинг тайёр усулларини билиши ва янги методик асосларни психологик шаклда ифодалашни учун тавфсиялар келтирилган.

РЕЗЮМЕ:

Мышление входит в состав различных частей педагогической деятельности, поэтому его содержанием становятся действия и размышления ученика. Многообразие педагогического мышления требует от педагога определенного мастерства и культуры. Проблемы и вопросы обучения детей с ограниченными возможностями в образовательных учреждениях, психолого-педагогические особенности воспитания ребенка-инвалида в семье, коррекция его нарушений, инклюзивное образование чрезвычайно важны в любой ситуации, когда дети воспитываются в семье.

SUMMARY:

Thinking is a part of various parts of pedagogical activity, therefore its content becomes the actions and reflections of the student. The diversity of pedagogical thinking requires a certain skill and culture from the teacher. Problems and issues of teaching children with disabilities in educational institutions, psychological and pedagogical features of raising a disabled child in a

family, correction of his/her disorders, inclusive education are extremely important in any situation when children are raised in a family.

Ҳозирги вақтда инклюзив таълимга муҳтож ва имконияти чекланган болаларни ўқитишга глобал ёндашув уларни мунтазам умумтаълим мактабларига киритиш билан боглиқ. Шу муносабат билан бўлажак мутахассисларни тайёрлаш, тарбиялаш ва ривожлантиришга янги услубий ёндашувлар зарур бўлиб, у талабаларни инклюзив таълимда болалар билан ишлашга тайёрлашни ўз ичига олади.

Инсон тафаккури - бу унинг миясининг маҳсули ва қобилияти, ақлий операциялар ёрдамида реал воқеликни акс эттириш ва идрок этиш, табиат, жамият ва интеллектуал фаолиятнинг ривожланиш қонуниятларининг моҳиятига кириб боришдир. Бу инсоннинг дунёга муносабати, билими, ўзлаштирилиши, воқеликни ўзгартиришининг асосидир. Инсон объектив дунёнинг қайси соҳасини билишига қараб, унинг тафаккури, ундаги нарса ва ҳодисаларнинг ривожланиш диалектикасининг ўзига хос хусусиятларини акс эттиради, маълум хусусиятларга эга бўлади, муҳим бир турга айланади ва шаклланади.

Талабаларнинг педагогик тафаккурини ривожлантириш мулоҳаза юртишда кайд этилган ўз тажрибасини ривожлантириш билан боглиқ, у талабаларнинг ўқув фаолияти ва улар шахсига педагогик таъсир кўрсатишнинг тайёр усулларининг асосларини топиш, янги услублар асосларни қатъий расмийлаштириш ва уларни технологик шаклда ифодалаш, шунингдек, муайян педагогик қарорларни маълум бир вақтда қабул қилиш ва ҳодисаларни олдиндан кўриш билан боглиқ.

Тафаккур педагогик фаолиятнинг турли қисмларига киради, шунинг учун унинг мазмуни талабанинг ҳаракати ва инъикосига айланади. Педагогик тафаккурнинг хилма-хиллиги ўқитувчидан маълум маҳорат ва маданиятни талаб қилади. Ўқитувчи педагогик маҳоратида мужассамлашган нутқнинг жозибадорлиги, билим савиясининг ва тафаккурининг кенглиги, ўткир дунёқараши, маънавий маданият даражаси, педагогик қобилияти, таълим тарбиявий мақсадларнинг мутаносиблиги ҳар қандай дарс ва дарсдан ташқари таълим-тарбиявий тадбирнинг муваффақиятини таъминловчи ҳамда ўқитувчи жонли мулоқотини ташкил этувчи омиллардир [7].

Педагогик тафаккурни ривожлантириш воситасида талабаларни инклюзив таълимга тайёрлаш педагогика олий таълим муассасалари ва умуман ўқитувчиларни тайёрлашнинг муҳим вазифаларидан бирига айланиб бормокда. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, бўлажак ўқитувчилар

инклюзив таълимга муҳтож болалар билан ишлашга ва оилалар билан ҳамкорликни йўлга қўйишга етарли даражада тайёр эмаслар. Замонавий ўқитувчининг педагогик тайёргарлигида жиддий камчиликлар мавжуд, уларга инклюзив таълимнинг моҳиятини тушунмаслик, алоҳида эҳтиёж-ли болаларни ўқитишда шахсий таълим ролини яхши билмаслик, диагно-стика бўйича паст маданият, эскирган психологик-педагогик методлар ва бошқалар киради.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Алоҳида таълим эҳтиёж-лари бўлган болаларга таълим-тарбия бериш тизимини янада такомил-лаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорида ҳам соғлом авлод тар-биясига давлат ахамиятига эга бўлган вазифа сифатида қараш лозимлиги кўрсатилган [1].

Таълим муассасаларида нуқсонли болаларга таълим-тарбия бериш, ои-лада ногирон фарзандни тарбиялашнинг психологик ва педагогик хусуси-ятлари, уларнинг нуқсонларини коррекциялаш ва инклюзив таълим муам-моларини З.К.Исмаилова, П.М.Махсудов, О.К.Эргашев, К.Ж.Маткаримов каби олимлар ўрганган [3]. Махсус ёрдамга муҳтож болалардаги нутқий камчиликни ўрганиш ва уни бартараф этиш муаммоси Л.Р.Муминова, Х.Д.Калбаева, Г.С.Абдуллаева каби мутахассисларнинг илмий ишларида тадқиқ қилинган [4]. Олимларнинг изланишларини таҳлил қилиш орқали инклюзив таълим ва у билан боглик муаммоларни илмий тадқиқ этил-ганлиги оилада тарбияланадиган ҳар қандай ҳолатдаги бола тарбиясидаги муаммо ва масалалари ҳар қандай миллат боласи учун ниҳоятда муҳим масала эканлигини англатади.

Швед педагоги Пер Ч.Гунвал таъкидлайдики, кўплаб ўқитувчилар “за-рурий билимга эга эмаслар, жамоада ишлаш тажрибасига эга эмаслар ва мактаб ишини режалаштириш ва баҳолаш жараёнида бир-бирининг ком-петенцияларидан фойдаланмайдилар” [2]. Умумтаълим мактабларида ўт-казилган тажрибалар кўпчилик ўқитувчилар инклюзив таълим шароитида болалар билан самарали ишлашга тайёр эмаслигини кўрсатмоқда. Буни дастлабки диагностика натижалари тасдиқлайди: умумтаълим мактабла-ри ўқитувчиларининг 80 фоиздан ортиги (ҳам анъанавий синфларда, ҳам инклюзив таълимга эга синфларда) инклюзив таълим шароитида малака-ли ва тўғри ишлаш учун етарли малакага эга эмас.

Педагогик тафаккурни ривожлантириш воситасида талабаларни инклюзив таълимга тайёрлаш методикаси ўқув курси ва ўқув амалиёти-нинг назария ва амалиётга йўналтирилганлигини такомиллаштиришга қа-ратилган бўлиши керак.

Бўлажак ўқитувчини касбий тайёрлаш тизимида нафақат ўқувчиларнинг педагогик билимларни эгаллаши учун шароит яратиш, балки янги гоёларни келтириб чиқарадиган, инсонпарварлик позициясини амалга оширадиган ижодий фаолиятда иштирок этиш, диалогиклик, тушуниш ва болани ривожлантиришга кўмаклашиш учун тайёрлаш зарур. Ўқитувчининг умумий касбий компетенцияси контекстида унинг касбий йўналишини, ҳулқ-атвори ва фаолиятини белгилайдиган инсонпарварлик ҳаётий позициясини шакллантириш керак.

Шу муносабат билан, инклюзив таълим масалалари бўйича маълумотларни педагогика курси мазмунига киритиш муҳим, иккинчи томондан, семинар машғулотларида ва педагогик амалиётда инклюзив таълимга муҳтож болалар билан ишлаш учун касбий компетенцияларни шакллантириш зарур. Бу шуни англатадики, инклюзия ўқитувчилар тайёрлашнинг мазмуни, ёндашувлари, тузилмалари ва стратегияларида ўзгаришлар ва модификацияларни ўз ичига олади ва пайдо бўлган муаммоларни ҳал қилишнинг кўплаб вариантларини ўз ичига олади.

Инклюзив таълим мафкурага асосланади, бу болаларга нисбатан ҳар қандай камситишни истисно қилади. Бу барча одамларга тенг муносабатда бўлишни таъминлайди, лекин инклюзив таълимга муҳтож ва ногирон болалар учун алоҳида шароитлар яратади. Ҳар бир болага ўзининг ички захираларини рўёбга чиқариш ва жамиятга фойда келтириши учун имконият берилиши керак.

Инклюзив таълим - қўшма таълим (тарбия), шу жумладан ногиронлар ва бундай чекловларга эга бўлмаган шахслар учун биргаликда таълим фаолиятини, бўш вақтини, турли хил қўшимча таълимни ташкил этишдан иборат. Инклюзив таълим умумтаълим муассасаларида ташкил этилган компенсацион таълим синфларида (гуруҳларида) ва махсус (тузатиш) синфларда (гуруҳларда) ўқитиш билан бирлаштирилмайди. Шу асосда ҳозирги вақтда ушбу синфларда (гуруҳларда) ўқитишни инклюзив эмас, балки интеграциялашган таълим сифатида кўриб чиқиш тенденцияси мавжуд.

Ўқитувчилар болага (ўқувчига) нисбатан ноҳолис муносабатдан халос бўлиши, ҳар бир ўқувчининг қобилияти ва истеъдодини кўриши, бағрикенг бўлиши керак. Педагогик тафаккурни ривожлантириш воситасида талабаларни инклюзив таълимга тайёрлаш методикаси ҳақида сўз юритганда инклюзив таълимнинг махсус дидактик тамойиллари ҳақида сўз юритиш муҳим, уларга қуйидагилар киради:

1. Педагогик оптимизм тамойили - ҳамма ўрганиши мумкин.

2. Эрта педагогик ёрдам, ривожланиш бузилишларини эрта аниқлаш ва эрта ташхислаш тамойили.

3. Тузатиш-компенсатор таълим тамойили ўқувчининг соғлом кучларига асосланади, таълим жараёнини ривожланиш нуқсонининг ўзига хос хусусиятига мос равишда бузилмаган анализаторлар, организмнинг функциялари ва тизимларидан фойдаланган ҳолда куриш.

4. Таълимнинг ижтимоий мослашув йўналиши тамойили “ижтимоий йўқотиш”ни енгиш ёки сезиларли даражада камайтириш, инсонни ўраб турган ижтимоий-маданий муҳитда ижтимоий компетенция ва ҳаётга психологик тайёргарликнинг турли тузилмаларини шакллантириш имконини беради.

5. Махсус таълим воситалари сифатида тафаккур, тил ва мулоқотни ривожлантириш тамойили. Ногирон болалар ва ўсмирларнинг барча тоифалари нутқ, фикрлаш ва мулоқотни ривожлантиришда ўзига хос муаммоларга эга, шунинг учун улар учун энг муҳим умумий таълим эҳтиёжи нутқ, фикрлаш ва мулоқотни ривожлантиришда тузатиш педагогик ёрдамга бўлган эҳтиёждир.

6. Таълим ва тарбияда фаоллик ёндашуви тамойили. Махсус таълимда ўқитувчи раҳбарлигидаги жамоавий фанга асосланган амалий фаолият кенг тарқалган ("жуфтлик", "кичик гуруҳларда" ишлаш), бу мотивацияли оғзаки мулоқот учун табиий шароитларни яратади, бундай мулоқотга бўлган эҳтиёжни доимий равишда такрорлайди.

7. Дифференциаллашган ва индивидуал ёндашув тамойили.

Жамоавий таълим жараёни контекстида инклюзив таълимга эҳтиёжи бўлган болалар ва ўсмирларга табақалаштирилган ёндашув, ҳатто бир хил тоифадаги касалликларда ҳам ўзгарувчан типологик хусусиятлар мавжудлиги билан боглиқ. Индивидуал ёндашув - табақалаштирилган ёндашувнинг спецификациясига киради. У ҳар бир ўқувчининг индивидуал хусусиятларини ва ривожланишнинг ушбу тоифасидаги ўқувчиларга хос бўлган ўзига хос хусусиятларини ҳисобга оладиган қулай ўқув шароитларини яратишга қаратилади.

8. Мактабгача, мактаб ва касб-ҳунар таълимининг узлуксизлиги ва узлуксизлиги тамойили.

Педагогик тафаккурни ривожлантириш воситасида талабаларни инклюзив таълимга тайёрлашда ўқитувчиларда когнитив компетенцияни (тайёрликни), шу жумладан махсус таълим соҳасидаги инновацион интеграция жараёнлари ҳақидаги илмий касбий-педагогик билимларни шакллантириш каби таълим натижалари аниқланган. Шу билан бирга, асосий

компетенциялардан бири - ўқитувчининг алоҳида эҳтиёжли болалар билан инклюзив ўзаро муносабатларини ташкил этиш қобилиятини шакллантириш орқали амалга ошириладиган касбий тайёргарликнинг муҳим ижтимоий-педагогик вазифасига алоҳида эътибор қаратиш зарур. Шу муносабат билан ўқитувчининг инклюзия масалаларида “махсус” субъектив позициясини шакллантиришга қаратилган дастурий ва услубий ресурсларни ишлаб чиқиш муаммоси долзарб бўлиб қолди, бу унга инклюзив ўзаро ҳамкорликни ташкил этиш имконини беради. Бу муаммо умумтаълим мактаблари ўқитувчиларининг малакасини ошириш тизимида ҳам таллуқлидир.

Шундай қилиб, педагогик тафаккурни ривожлантириш воситасида талабаларни инклюзив таълимга тайёрлашда инклюзив ўзаро муносабатларнинг педагогик роли, шунингдек, инклюзив таълимни амалга ошириш учун тайёргарлик дастурларининг назарий ва услубий жиҳатдан ишлаб чиқилиши зарур бўлиб, инклюзив таълим учун умумий таълим мактаблари ўқитувчиларининг тайёрлигини ривожлантириш моделини ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш долзарб вазифалардан ҳисобланади.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. Алоҳида таълим эҳтиёжлари бўлган болаларга таълим-тарбия бериш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида. Тошкент ш., 2020 йил 13 октябрь, ПҚ-4860-сон.

Гюнваль, Пер Ч. От «Школы для многих» к «Школе для всех» Текст. / Пер Ч Гюнваль // Дефектология. 2006.- № 2. - С. 73 - 78.

Исмаилова З.К., Махсудов П.М. Эргашев О.К., Маткаримов К.Ж. Махсус фанларни ўқитиш методикаси. Ўқув қўлланма, Т.: “Наврўз”, 2019.

Муминова, Л. Р. Социально-педагогические проблемы студентов с инвалидностью и пути их решения в ВУЗах Узбекистана [Электронный ресурс] / Л. Р. Муминова, Г. С. Абдуллаева, Х. Д. Колбаева // Образование лиц с особыми образовательными потребностями: методология, теория, практика : материалы Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 6 окт. 2022 г. / Белорус. гос. пед. ун-т ; редкол.: В. В. Хитрюк [и др.]. – Минск, 2022. – С. 194–198.

Нишоновна З., Алимова Г. Болалар психологияси ва уни ўқитиш методикаси. - Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси Адабиёт жамғармаси нашриёти, 2006. -44-б.

Тожибоева Д. Махсус фанларни ўқитиш методикаси. – Т.: “Фан ва технология”, 2007.

Холиқов А. Педагогик маҳорат. Ўқув қўлланма. Т.: «IQTISOD-MOLIYA» нашриёти, 2010-3

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеу институтының Ж. Орынбаев атындағы Қарақалпақстан филиалы

«МУҒАЛЛИМ ХӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҰ»

№ 1

Нөкис — 2025

Басып шығыуға жууапкер:

А. Тилегенов, С. Нуржанов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев, З. Ниязымбетова

Мәнзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшесі №54

Тел.: +998 61 224-23-00, +998 61 224-01-34

e-mail: uzniipnkkf@mail.uz,

mugallim-pednaik@mail.uz

www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

www.KRTEACH.UZ

Журналға келген мақалаларға жууап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Муғаллим хәм үзликсиз билимлендириу» журналынан алынды, деп көрсетилиуи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеміндеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген маглыуаматларға автор жууапкер.

Оригинал-макеттен басыуға рухсат етилди 08.01.2025. Форматы 70x100^{1/8}

«Таймс» ғарнитурасында офсет усылында басылды.

Шәртли б.т. 31. Нашр. т. Нұсқасы _____ Буйыртпа №

